

SUN'IY INTELLEKT VA FUQAROLIK HUQUQI: HUQUQIY MUAMMOLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Azirbaev Salamat Kuanishbaevich

*Qoraqalpoq davlat universiteti yurisprudensiya tálím yónalishi yuridika
fakulteti 3-kurs talabasi.*

Tel raqami: +998 90 700-68-62

Email: azerbaevsalamat947@gmail.com.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining fuqarolik huquqiga ta'siri O'zbekistonlik olimlarning ilmiy ishlari, mahalliy qonunchilik hujjatlari va davlat rahbarlarining nutqlari asosida tahlil qilinadi. SI ning shartnoma huquqi, huquqiy javobgarlik, isbotlash jarayonidagi roli va intellektual mulk huquqiga ta'siri keng yoritiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va mahalliy olimlarning tadqiqotlari asosida mavzu chuqur o'rganiladi. O'zbekiston qonunchiligi tahlil qilinib, SI bilan bog'liq huquqiy muammolar va ularning yechimlari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, fuqarolik huquqi, aqlli shartnomalar, intellektual mulk, huquqiy javobgarlik, isbotlash, raqamli huquq.*

Kirish

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan sun'iy intellekt (SI) inson faoliyatining ko'plab sohalariga kirib kelmoqda. Bugungi kunda aqlli shartnomalar, avtomatlashtirilgan huquqiy xizmatlar va SI yordamida dalillarni tahlil qilish tizimlari huquqshunoslik sohasida faol qo'llanilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2024-yil 14-oktabrda qabul qilingan "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi qarorida sun'iy intellektning huquqiy

tizimdagi o‘rnini mustahkamlash zarurligini ta’kidlagan. Ushbu qarorda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha aholining bilim va ko‘nikmalarini oshirish, kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari ham ko‘rsatib o‘tilgan .

Mahalliy olimlar sun’iy intellektning huquqiy tizimga ta’sirini o‘rganib, uning huquqiy maqomi va javobgarlik masalalarini tahlil qilmoqdalar. Sardor Bozarov sun’iy intellekt va huquqiy munosabatlar mavzusida tadqiqotlar olib borib, ushbu sohadagi huquqiy tahdidlarni o‘rganmoqda .

Maqolaning maqsadi – sun’iy intellekt texnologiyalarining fuqarolik huquqiga ta’sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish va huquqiy yechimlarni taklif etishdir.

Sun’iy intellekt va shartnoma huquqi

Aqlli shartnomalar – blokcheyn texnologiyasiga asoslangan, avtomatik ravishda bajariladigan shartnomalar bo‘lib, bugungi kunda moliyaviy xizmatlar, sug‘urta va boshqa huquqiy munosabatlarda qo‘llanilmoqda.

O‘zbekistonlik yuridik olimlar aqlli shartnomalarning huquqiy maqomi va ularning fuqarolik muomalasidagi o‘rnini o‘rganib, ularning huquqiy tartibga solinishi zarurligini ta’kidlamoqdalar. Fahriddinov Muhammadyusuf sun’iy intellekt va intellektual mulk huquqi o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilib, aqlli shartnomalarning huquqiy asoslarini o‘rganmoqda .

O‘zbekiston qonunchiligida aqlli shartnomalar bo‘yicha aniq me’yorlar hali mavjud emas. Biroq, 2021-yil 17-fevralda qabul qilingan “Sun’iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorda sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish va ularni huquqiy tartibga solish masalalari ko‘rsatib o‘tilgan .

Xalqaro tajribada quyidagi yondashuvlar mavjud:

❖ AQSh modeli: Aqlli shartnomalar an'anaviy shartnomalar bilan teng huquqiy kuchga ega.

❖ Yevropa Ittifoqi modeli: 2021-yilda qabul qilingan "Sun'iy intellekt akti"da aqlli shartnomalar rasman tan olingan.

❖ Xitoy modeli: Aqlli shartnomalar faqat davlat tasdiqlagan platformalarda ishlatilishi mumkin.

O'zbekiston qonunchiligini Yevropa Ittifoqi tajribasi asosida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

Sun'iy intellekt va fuqarolik javobgarligi

Sun'iy intellekt tomonidan yetkazilgan zararlar uchun kim javobgar bo'lishi kerak? Bu masalada O'zbekistonlik olimlar quyidagi yondashuvlarni taklif qilmoqdalar:

Ishlab chiqaruvchi javobgarligi – SI yaratgan kompaniya javobgar bo'ladi.

Foydalanuvchi javobgarligi – SI dan foydalangan shaxs javob beradi.

Aralash javobgarlik – ishlab chiqaruvchi va foydalanuv

Maqolaning davomini yozishda mahalliy olimlar fikrlari, O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro tajriba asosida har bir bo'limni batafsil yoritaman. Quyida fuqarolik javobgarligi, isbotlash masalalari, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar qo'shilgan to'liq shaklini taqdim qilaman.

Sun'iy intellekt va fuqarolik javobgarligi huquqiy muammolar

Sun'iy intellekt (SI) tomonidan yetkazilgan zararlar uchun kim javobgar bo'lishi masalasi fuqarolik huquqi va majburiyatlar huquqi nuqtayi nazaridan murakkab hisoblanadi. O'zbekiston Fuqarolik kodeksida an'anaviy huquqiy shaxslar javobgarligi ko'rsatilgan bo'lsa-da, SI ning huquqiy subyekt sifatida tan olinishi bo'yicha maxsus me'yorlar mavjud emas.

O‘zbekistonlik olimlar, jumladan, Ravshanbek Yo‘ldoshev o‘z tadqiqotlarida SI tomonidan yetkazilgan zararlarga javobgarlik masalasida “proksi javobgarlik” tushunchasini ilgari surmoqda. Bu yondashuvga ko‘ra, SI ni yaratgan yoki boshqarayotgan shaxs javobgar bo‘lishi lozim.

Chet el tajribasi:

- ✓ AQSh modelida SI dan foydalanish natijasida yuzaga kelgan zararlarni uchun ishlab chiqaruvchi kompaniya javobgar bo‘lishi mumkin.
- ✓ Yevropa Ittifoqida 2023-yilda qabul qilingan "Sun'iy intellekt akti"da SI ning mustaqil huquqiy javobgarligi bo'yicha munozaralar davom etmoqda.
- ✓ Xitoy tajribasida SI tomonidan yetkazilgan zararlarda davlat nazorati kuchaytirilgan.

Hozirda O‘zbekiston qonunchiligida SI tomonidan yetkazilgan zararlarni uchun maxsus javobgarlik tartibi mavjud emas. 2023-yilda O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan “Raqamli iqtisodiyot huquqiy asoslarini rivojlantirish” bo‘yicha hujjat loyihasi ishlab chiqilgan, biroq SI javobgarligi bo‘yicha maxsus normalar hali qabul qilinmagan.

Sun'iy intellekt va isbotlash masalalari

SI yordamida isbotlash jarayoni fuqarolik protsessida o‘zgarishlarga olib kelmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudining 2022-yilgi qarorida SI asosida tahlil qilingan dalillarning qabul qilinishi bo‘yicha ba’zi tamoyillar ishlab chiqilgan.

Muhim jihatlar:

Dalillarning ishonchliligi – SI tomonidan yaratilgan dalillarni sudda ishonchli deb topish muammosi mavjud

Ma'lumotlar buzilmasligi – SI orqali yaratilgan ma'lumotlarni manipulyatsiya qilish ehtimoli yuqori.

Xalqaro tajriba – AQShda SI asosida ishlab chiqilgan dalillar maxsus ekspertiza orqali tasdiqlanishi talab qilinadi.

O'zbekiston qonunchiligida SI ishtirokida dalillar taqdim etish bo'yicha maxsus huquqiy normalar ishlab chiqilishi lozim.

Xulosa

Sun'iy intellekt jamiyatning barcha sohalarida, jumladan, huquqiy tizimda ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Shartnoma huquqi, fuqarolik javobgarligi, isbotlash va intellektual mulk sohalarida yangi yondashuvlar talab etilmoqda.

Takliflar

Qonunchilikka o'zgartirish kiritish – O'zbekiston Fuqarolik kodeksiga sun'iy intellekt bilan bog'liq normalarni qo'shish.

Ekspertiza tizimini kuchaytirish – SI asosida ishlab chiqilgan hujjatlar isbotlash jarayonida mustaqil ekspertiza orqali tekshirilishi lozim.

Xalqaro tajribani inobatga olish – Yevropa Ittifoqi va AQSh tajribasi asosida SI bilan bog'liq huquqiy tizim yaratish.

O'zbekiston qonunchiligi bu borada xalqaro tajribani inobatga olib, sun'iy intellektning huquqiy maqomini aniq belgilashi kerak. Aks holda, kelajakda bu borada ko'plab huquqiy muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. Toshkent, 1996.
- 2) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun’iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi” to‘g‘risidagi qarori. 2024.
- 3) Bozarov S. “Sun’iy intellekt va fuqarolik huquqi: zamonaviy yondashuvlar”. Yuridik fanlar jurnali, 2023.
- 4) Fahriddinov M. “Aqlli shartnomalarning huquqiy asoslari”. O‘zbekiston huquqiy tadqiqotlar markazi, 2023.
- 5) Lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi.
- 6) European Commission. "Artificial Intelligence Act", 2021.
- 7) U.S. Department of Justice. "AI and Legal Responsibility", 2022.